

شروط توسعه تعاونی‌ها در بستر اشتغال و تولید ملی

جایگاه تعاون در اقتصاد چیست؟

گزارش

با نگاه به تقسیم‌بندی نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی، بخش تعاون به عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصادی کشور مطرح شده و فعالیت‌های مرتبط با آن به شرط حمایت‌های دولتی و تعامل با دیگر بخش‌های اقتصاد، نقش آفرینی لازم در توسعه اقتصادی را عهده‌دار خواهد بود. در این مطلب با نگاه به ظرفیت‌های اثبات شده بخش تعاون و گستره اثرگذاری فعالیت تعاونی‌ها در حوزه‌های مختلف تولید و توزیع کالا و همچنین ایجاد فرصت‌های شغلی در راستای تعادل در بازار کار، ضرورت حمایت دولت از بخش تعاون جهت تحقق سهم تعاون از اقتصاد کشور را بررسی می‌کنیم.

بر اساس تعاریف رسمی بخش تعاون مندرج در اصل (۴۴) قانون اساسی، «حوزه تعاون» شامل شرکت‌ها و مؤسسات تعاونی تولید و توزیعی است که در شهر و روستا بر طبق ضوابط اسلامی تشکیل شده و بخش خصوصی شامل آن قسمت از فعالیت‌های کشاورزی، دامداری، صنعت، تجارت و خدمات شده که مکمل فعالیت‌های اقتصادی دولتی و تعاونی است.

سهم ۲۵ درصدی مشخص شده بخش تعاون از اقتصاد که در قانون اساسی مورد اشاره و تأکید قرار گرفته نیز نشانه دیگری از اهمیت و الزام پرداختن به توسعه بسترهای تعاونی در راستای رشد اقتصادی و ضرورت هدفگذاری جهت اثربخشی فعالیت شرکت‌های تعاونی در اقدامات تولیدی و اقتصادی است.

به همین دلیل اهمیت حمایت‌های دولتی از زوایای مختلف شامل قانونگذاری، ارائه تسهیلات و تسریع در توسعه فعالیت تعاونی‌ها و زمینه‌سازی گسترش تعامل این بخش با فعالان بخش‌های دولتی و خصوصی در راستای تحقق سهم اقتصادی اشاره شده تعاون در قانون اساسی ضروری است.

ظرفیت تعاونی‌ها در گستره اقتصاد و تولید

فعالیت بیش از ۱۰۰ هزار شرکت تعاونی، عضویت بیش از ۶۰ میلیون نفر در این شرکت‌ها و اشتغال حدود یک میلیون و ۸۰۰ هزار نفر در قالب فعالیت آنها در کشور نشان از ظرفیت بالای این حوزه در نقش آفرینی در اقتصاد کشور داشته و توان اجرایی این بخش در راستای فعالیت‌های حوزه تولید را نیز نشان می‌دهد.

بیشترین شرکت‌های تعاونی فعال با بیش از ۲۷ هزار تعاونی در حوزه خدمات و فعالیت‌های کشاورزی، صنعت و مسکن به ترتیب دارای بیشترین فعالیت ثبت شده در بخش تعاونی‌ها را شامل شده و حوزه فعالیت تعاونی‌های سهام عدالت، اعتبار و تأمین نیاز صنفی نیز کمترین تعاونی‌های ثبت شده را بخش تعاون در اختیار دارند.

با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از شرکت‌های تعاونی در تولید فعالیت داشته و نقش مهمی در راستای رونق تولید و اشتغال و توسعه اقتصادی را عهده‌دار هستند، الزام گسترش زیرساخت‌های حمایتی از این حوزه و نقش‌پذیری بیشتر تعاونی‌ها در ارتقاء شاخص‌های اقتصادی و مؤلفه‌های بازار کسب و کار توسط دولت‌ها باید دیده شود.

کاهش سهم دولتی اقتصاد شرط افزایش سهم‌پذیری تعاون

سهم بیش از ۱۰ درصدی اشتغال ایجاد شده در قالب فعالیت بخش تعاون در کشور‌های توسعه یافته و در حال توسعه نیز بیانگر بستر آماده در چارچوب ماهیت تعاون برای سرمایه‌گذاری و تعیین اهداف بلندمدت گسترده در حوزه‌های اشتغال و اقتصاد است.

در کشور ما نیز زمینه لازم جهت توسعه اقتصادی بر بستر تعاون با خط‌مشی راهبردی قانون اساسی در تعیین بخش تعاون به عنوان یکی از مسیرها و ابزار سه‌گانه اقتصاد مهیا شده که تا به حال به دلایلی از جمله عدم تدوین سیاست‌ها و هدفگذاری متناسب با ظرفیت حوزه تعاون و عدم بهره‌مندی از قابلیت‌های این بخش در حوزه‌هایی مانند تولید و اشتغال کاملاً تحقق نیافته است.

بر اساس نظر فعالان و کارشناسان حوزه‌های کسب و کار و اقتصاد، بخش تعاون امروزه در بهترین حالت، کمتر از هفت درصد اقتصاد کشور را در اختیار دارد که البته این داده‌ها بدون در نظر گرفتن ظرفیت و توان واقعی این بخش برآورد می‌شود.

کارشناسان معتقدند ابتدای‌ترین گام برای افزایش سهم تعاون از اقتصاد، ارتباط مستقیمی با کاهش سهم نهاد دولت از اقتصاد داشته تا بر این اساس بستر گسترش هم‌زمان توسعه و فعالیت بخش‌های تعاونی و خصوصی فراهم شود.

در واقع می‌توان رشد کمی و کیفی فعالیت شرکت‌های تعاونی و ارتقاء سهم بخش تعاون از اقتصاد را در گام نخست منوط به واگذاری بخشی از اقتصاد دولتی به تعاونی‌ها و اجرای درست و هدفمند واگذاری‌های اصل (۴۴) قانون اساسی در راستای گسترش سهم‌پذیری تعاون از اقتصاد با حمایت دولت دانست.

ظرفیت تعاون در راهبری اقتصادی

از زوایای دیگر چرایی عدم تحقق سهم تعاون در اقتصاد و تحلیل شرایط موجود تعاونی‌ها در کشور ابتدا باید مورد توجه دولت قرار گرفته و سپس سیاستگذاری، اولویت‌بخشی و بسترسازی برای جذب سرمایه‌گذاری در حوزه تعاون بر مبنای ظرفیت‌های این بخش راهگشای راهبری به سمت خروجی مثبت تعاونی‌ها باشد. حتی با نگاه به سهم پایین تعاونی‌ها در اقتصاد کشور، در حال حاضر در برخی حوزه‌ها مانند اشتغال، اتفاقات مهمی در فعالیت تعاونی‌های کشاورزی، صنعت، خدمات، آموزش، دانش‌بنیان و بهداشت و درمان شکل گرفته است.

بیش از یک میلیون و ۸۰۰ هزار فرصت شغلی مستقیم در قالب تعاون ایجاد شده که به تفکیک شامل یک میلیون و ۳۷۳ هزار نفر در قالب تعاونی‌های در حال بهره‌برداری و بیش از ۴۲۲ هزار نفر در قالب تعاونی‌های در دست اجرا است.

نقش آفرینی تعاونی‌ها در اقتصاد

نایب‌رئیس کانون انجمن‌های صنفی کارگران ساختمانی کشور با تأکید بر ظرفیت‌های بزرگ بخش تعاون در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اشتغال و تولید، نقش آفرینی تعاونی‌ها در راستای توسعه اقتصادی کشور مهم و قابل توجه دانست. هادی ساداتی در گفت‌وگو با آتیه‌نو با اشاره به نقش آفرینی بخش تعاون در حوزه‌های اقتصاد، تولید و اشتغال در سطح جهان مخصوص در کشورهای توسعه یافته، اظهار داشت: «در کشور ما، اما به مسأله توسعه از طریق تعاونی‌ها و توانمندی این بخش در حوزه‌های اقتصادی کمتر پرداخته شده است.» وی همچنین تصریح کرد: «بستر تعاون در کشور ما اثرگذاری بالایی دارد، اما به دلایلی در چارچوب‌های عملی مشخص نشده است. یکی از دلایل این مهم به حمایت‌های دولت در حوزه فعالیت تعاونی‌ها بازمی‌گردد و همچنین گستره فعالیت آنها به صورت اسمی، نه رسمی که به ثبت رسیده است.»

آسیب‌های حمایت اسمی از فعالیت تعاونی‌ها

این کارشناس حوزه کار اضافه کرد: «در این بستر از فعالیت بخش تعاون، مردم به حضور و فعالیت در این حوزه تشویق شده، اما در زمان مورد نیاز برای حمایت‌ها خلاء پشتیبانی دولت از تعاونگران احساس شده که توقف توسعه تعاونی‌ها و تأثیرگذاری آنها بر اقتصاد را موجب می‌شود.» وی در ادامه افزود: «یکی از نمونه‌های ناموفق و طولانی‌مدت در حوزه اقدامات بخش تعاون به دوره فعالیت دولت دهم مرتبط است که در آن اقدامات مربوط به ساخت گسترده مسکن در قالب طرح مسکن مهر با حضور تعاونی‌ها آغاز و پیگیری شد.» ساداتی با تأکید بر اینکه البته طرح تدوین شده

با توجه به زوایای مختلف در واقع می‌توانست به عنوان یک طرح موفق در حوزه ساخت انبوه مسکن مطرح باشد، گفت: «در مرحله عمل تعاونی‌ها به دلایل مختلف از جمله عدم حمایت‌های لازم از طرف دولت وقت، موفق به انجام کامل و مستمر امورات مربوطه نشدند.»

وی عنوان کرد: «امروز با گذشت بیش از ۱۶ سال از آغاز و اجرای پروژه‌های ساخت مسکن مهر و فعالیت تعاونی‌های خانه‌سازی در این حوزه همچنان این طرح‌ها در قالب دولت‌های مختلف ناتمام مانده که تعاونگران، انبوه‌سازان مسکن و مالکان را درگیر کرده است.»

سوابق تعاونی‌ها در واگذاری طرح‌های اقتصادی

نایب رئیس کانون انجمن‌های صنفی کارگران ساختمانی کشور افزود: «در حوزه فعالیت شرکت‌های تعاونی باید کار به افراد و گروه‌های توانمند و دارای سوابق مفید سپرده شود تا با بهره‌مندی از حمایت‌های دولتی با عدم گسترش و تعمیم آن به اقشار غیرمتخصص، زمینه اقدامات مثبت و عمل‌گرایانه تعاونی‌ها فراهم آید.» وی خاطر نشان کرد: «با توجه به سوابق تخصصی منجر به نتیجه در شرکت‌های تعاونی باید با استفاده از حمایت‌های دولتی، طرح‌ها و پروژه‌های دیگر به آنها سپرده شود و از این طریق می‌توان توسعه فعالیت تعاونی‌ها در کشور را تضمین کرد.» به گفته ساداتی، باید توجه داشت که فراگیر کردن تعاونی‌ها در همه بخش‌ها به ضرر اقتصاد و تولید است، البته این به معنای انحصار در بخش تعاون نیست. این فعال بازار کار ادامه داد: «بخشی از فعالیت‌های اجرا شده توسط تعاونی‌ها در حوزه‌های مختلف با توجه به عدم نگاه تخصصی و نبود حمایت لازم از طرف دولت‌ها منجر به عدم اتمام پروژه‌ها و کسب تجربیات ناموفق از فعالیت شرکت‌های تعاونی به خصوص در حوزه ساخت مسکن انبوه شده است.» وی معتقد است: «این روند به معنای توسعه اقدامات و فعالیت تعاونی‌ها بر مبنای کنترل و نظارت دقیق توسط دولت و البته حمایت از تعاونگران بوده و رشد و توسعه اقتصادی را تسریع کرده و در غیر این صورت موفقیت و اثرگذاری بخش تعاون در اقتصاد را تضمین نخواهد کرد.»

شرط اثربخشی تعاونی‌ها در اقتصاد

این فعال و کارشناس حوزه کارگری تصریح کرد: «جدا از اینکه تعاونی‌ها جز با نگاه فعالیت‌های اقتصادی و اثرگذاری بر توسعه به دنبال کارهای موازی دیگر نباشند، حضور و توسعه فعالیت تعاونی‌ها در بخش‌های اقتصاد مثبت ارزیابی می‌شود.» وی ادامه داد: «امروزه فعالیت برخی تعاونی‌ها در حوزه‌های صنفی با اساس تعریف شده فعالیت بخش تعاون

منافات داشته و این اقدامات موجب ترکیب نامناسب فعالیت اصناف و تعاونی‌ها شده و بر فعالیت یکدیگر اثرگذاری منفی خواهند داشت.»

به گفته وی، تعاونی با قرارگیری در کنار یک مجموعه صنفی، تکمیل‌کننده فعالیت آنها بوده و در واقع خدمات از طریق این مجموعه و اقدامات و فعالیت‌های بنیادی از طریق تعاونی‌ها به افراد قابل ارائه است. وی همچنین اضافه کرد: «یکی دیگر از چالش‌ها و مسائل مطرح در حوزه فعالیت بخش تعاون به دوگانه کاری‌ها و عدم تعریف و چارچوب‌بندی مناسب در حوزه اقدامات تعاونی‌ها مربوط است که موجب حضور غیرتخصصی آنها در بخش‌های مختلف شده و در واقع این مسأله به عنوان یک انحراف در حوزه فعالیت تعاونی‌ها مطرح است.» ساداتی عنوان کرد: «انحراف مذکور در بخش تعاون باید با نظارت و هدایت از طرف دولت‌ها و تنظیم روابط متناسب با ظرفیت و توانمندی شرکت‌های تعاونی کنترل و برطرف شود.»

هدایت مثبت بخش تعاون با نظارت دولتی

این کارشناس حوزه کار در ادامه افزود: «به شرط رعایت شاخص‌ها و مؤلفه‌های اثرگذار در حوزه اقدامات تعاونی‌ها، اثرگذاری آن بر بسترهای اقتصادی را نیز شاهد خواهیم بود و در صورت نظارت درست بر عملکرد تعاونگران و تدوین سیاست‌ها و هدفگذاری مشخص، تأثیر این اقدامات بر اقتصاد نیز دیده می‌شود.» وی اظهار داشت: «اما عدم نظارت بر عملکرد شرکت‌های تعاونی و یا تغییر ماهیت سیاستگذاری‌ها در اقدامات تعاونگران موجب سردرگمی اعضا و عدم حصول نتیجه لازم در این بخش و برآورده نشدن انتظارات اقتصادی از این فعالیت‌ها شده و این مسأله دلیلی برای ایجاد یا گسترش مشکلات و چالش‌های اقتصادی می‌شود.»

تعاونی‌ها ظرفیت اشتغال بالایی دارند

ساداتی در ادامه با اشاره به اینکه به شرط استفاده درست از ظرفیت‌های بخش تعاون، تعاونی‌ها توان اشتغالزایی بالایی دارند، تصریح کرد: «در کشورهای توسعه یافته حمایت از توسعه فعالیت تعاونی‌ها نتایج مثبت اقتصادی را دربر داشته و در زمینه اشتغال گسترده موفقیت‌های لازم را موجب شده و بخش قابل توجهی از اشتغال این کشورها در قالب تعاون شکل می‌گیرد.» وی در پایان از شرکت‌های تعاونی صیادان و زنبورداران به عنوان نمونه‌های موفق و اثرگذار در حوزه فعالیت شرکت‌های تعاونی در کشور نام برد و اضافه کرد: «با استفاده از هدفگذاری‌های اساسی و مبتنی بر ظرفیت‌ها از مزایایی مانند بیمه‌های اجتماعی و منفعت اقتصادی بهره‌مند بوده و به اعضا تعاونی خدمات گسترده و متنوعی ارائه می‌دهند.»

آمار

کاهش نرخ بیکاری تابستان به ۸.۹ درصد

مطابق آخرین آمار ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران، در تابستان سال ۱۴۰۱ نرخ بیکاری افراد ۱۵ ساله و بیشتر ۸,۹ درصد شده است. بررسی روند تغییرات نرخ بیکاری حاکی از آن است که این شاخص نسبت به فصل مشابه در سال قبل (تابستان سال ۱۴۰۰)، ۷,۰۰۰ دهم درصد کاهش یافته است.

در تابستان سال ۱۴۰۱، ۴۱ درصد جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر از نظر اقتصادی فعال بوده‌اند، یعنی در گروه شاغلان یا بیکاران قرار گرفته‌اند. بررسی تغییرات نرخ مشارکت اقتصادی حاکی از آن است که این نرخ نسبت به فصل مشابه در سال قبل (تابستان سال ۱۴۰۰) یک دهم درصد کاهش یافته است.

جمعیت شاغلان ۱۵ ساله و بیشتر در این فصل ۲۳ میلیون و ۷۷۹ هزار نفر بود که نسبت به فصل مشابه سال قبل ۳۷۴ هزار نفر افزایش داشته است. بررسی اشتغال در بخش‌های عمده اقتصادی نشان می‌دهد در تابستان سال ۱۴۰۱، بخش خدمات با ۵۰,۴ درصد بیشترین سهم اشتغال را به خود اختصاص داده است. در مراتب بعدی بخش‌های صنعت با ۳۳,۸ درصد و کشاورزی با ۱۵,۸ درصد قرار دارند.

نرخ بیکاری جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله حاکی از آن است که ۲۳ درصد از فعالان این گروه سنی در تابستان سال ۱۴۰۱ بیکار بوده‌اند. بررسی تغییرات فصلی نرخ بیکاری این افراد نشان می‌دهد این نرخ نسبت به فصل مشابه در سال قبل (تابستان سال ۱۴۰۰) ۲,۷ درصد کاهش یافته است.

بررسی نرخ بیکاری گروه سنی ۱۸ تا ۳۵ ساله نیز نشان می‌دهد در تابستان سال ۱۴۰۱، ۱۶,۲ درصد از جمعیت فعال این گروه سنی بیکار بوده‌اند. این در حالی است که تغییرات فصلی نرخ بیکاری این افراد نشان می‌دهد این نرخ نسبت به تابستان سال ۱۴۰۰ به میزان ۱,۴ درصد کاهش یافته است.

بررسی سهم جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر دارای اشتغال ناقص نشان می‌دهد در تابستان سال ۱۴۰۱، ۹,۲ درصد جمعیت شاغل، به دلایل اقتصادی (فصل غیرکاری، رکود کاری، پیدا نکردن کار با ساعات بیشتر و...) کمتر از ۴۴ ساعت در هفته کار کرده و آماده برای انجام کار اضافی بوده‌اند. این در حالی است که ۳۹,۶ درصد از شاغلان ۱۵ ساله و بیشتر، ۴۹ ساعت و بیشتر در هفته کار کرده‌اند.

نتایج طرح آمارگیری نیروی کار تابستان سال ۱۴۰۱ بیانگر این است که تعداد جمعیت شاغل ۱۵ ساله و بیشتر در این فصل ۲۳ میلیون و ۷۷۹ هزار نفر بوده است که نسبت به مدت فصل مشابه سال قبل ۳۷۴ هزار نفر افزایش داشته است.

